
International Multidisciplinary Research Journal

Golden Research Thoughts

Chief Editor
Dr.Tukaram Narayan Shinde

Publisher
Mrs.Laxmi Ashok Yakkaldevi

Associate Editor
Dr.Rajani Dalvi

Honorary
Mr.Ashok Yakkaldevi

Welcome to GRT

RNI MAHMUL/2011/38595

ISSN No.2231-5063

Golden Research Thoughts Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial board. Readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

International Advisory Board

Flávio de São Pedro Filho Federal University of Rondonia, Brazil	Mohammad Hailat Dept. of Mathematical Sciences, University of South Carolina Aiken	Hasan Baktir English Language and Literature Department, Kayseri
Kamani Perera Regional Center For Strategic Studies, Sri Lanka	Abdullah Sabbagh Engineering Studies, Sydney	Ghayoor Abbas Chotana Dept of Chemistry, Lahore University of Management Sciences[PK]
Janaki Sinnasamy Librarian, University of Malaya	Catalina Neculai University of Coventry, UK	Anna Maria Constantinovici AL. I. Cuza University, Romania
Romona Mihaila Spiru Haret University, Romania	Ecaterina Patrascu Spiru Haret University, Bucharest	Horia Patrascu Spiru Haret University, Bucharest,Romania
Delia Serbescu Spiru Haret University, Bucharest, Romania	Loredana Bosca Spiru Haret University, Romania	Ilie Pinteau, Spiru Haret University, Romania
Anurag Misra DBS College, Kanpur	Fabricio Moraes de Almeida Federal University of Rondonia, Brazil	Xiaohua Yang PhD, USA
Titus PopPhD, Partium Christian University, Oradea,Romania	George - Calin SERITAN Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences AL. I. Cuza University, IasiMore

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India	Iresh Swami Ex - VC. Solapur University, Solapur	Rajendra Shendge Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur
R. R. Patil Head Geology Department Solapur University,Solapur	N.S. Dhaygude Ex. Prin. Dayanand College, Solapur	R. R. Yaliker Director Managment Institute, Solapur
Rama Bhosale Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel	Narendra Kadu Jt. Director Higher Education, Pune	Umesh Rajderkar Head Humanities & Social Science YCMOU,Nashik
Salve R. N. Department of Sociology, Shivaji University,Kolhapur	K. M. Bhandarkar Praful Patel College of Education, Gondia	S. R. Pandya Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai
Govind P. Shinde Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai	Sonal Singh Vikram University, Ujjain	Alka Darshan Shrivastava Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar
Chakane Sanjay Dnyaneshwar Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune	G. P. Patankar S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka	Rahul Shriram Sudke Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore
Awadhesh Kumar Shirotriya Secretary,Play India Play,Meerut(U.P.)	Maj. S. Bakhtiar Choudhary Director,Hyderabad AP India.	S.KANNAN Annamalai University,TN
	S.Parvathi Devi Ph.D.-University of Allahabad	Satish Kumar Kalhotra Maulana Azad National Urdu University
	Sonal Singh, Vikram University, Ujjain	

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.aygrt.isrj.net

GRT

अनुवाद महत्त्व, अडचणी आणि उपाय

जया जितेंद्र कदम

मराठी विभाग प्रमुख, मु. सा. काकडे महाविद्यालय, सोमेश्वरनगर, बारामती, पुणे.

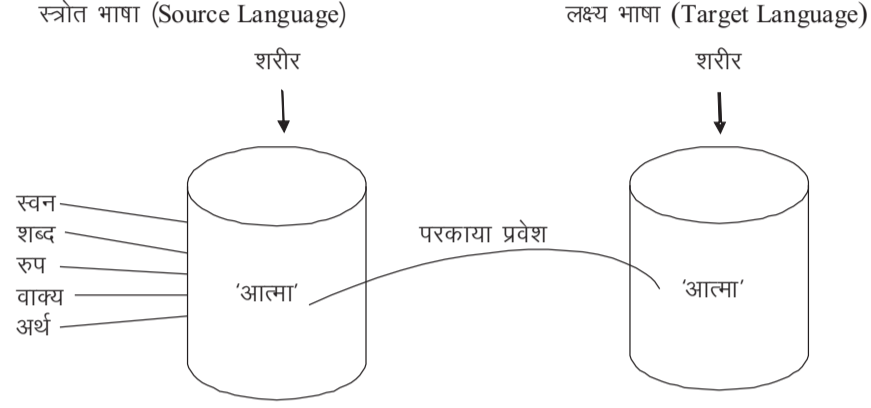
सारांश:

भारत हा बहुभाषिक देश आहे. जनगणनेच्या अहवालानुसार भारतातले बरेचसे लोक बहुभाषिक आहेत. या देशाला समृद्ध संस्कृती आहे. प्राचीन परंपरा आहे. इथले जीवन विविध अंगांनी बहरलेले आहे. तरीही अनुवादाच्या बाबतीत आपण फारच मागे आहोत. परंतु आज अनुवादाला बरेचसे महत्त्व आणि प्रतिष्ठा प्राप्त झाली आहे. 'अनुवाद' एक उपजीविकेचे साधन म्हणूनही त्याचा उपयोग करता येतो. अनेक क्षेत्रांमध्ये अनुवादक म्हणून अर्थार्जनाची चांगली संधी उपलब्ध होऊ शकते. आजच्या युगात अनुवादाला असणारे महत्त्व, अडचणी, उपाय पाहण्यापूर्वी 'अनुवाद' ही संकल्पना थोडक्यात समजून घेणे आवश्यक आहे.

प्रस्तावना:

अनुवाद संकल्पना – आपल्याकडे आजही भाषांतर, अनुवाद, रूपांतर या संज्ञा समानार्थी म्हणून वापरल्या जातात. या तिन्ही संज्ञांचा अर्थ जवळ जाणारा असला तरी तो तंतोतंत जुळणारा नाही. त्यात सूक्ष्मसा भेद जाणवतो. भाषांतरालाच हिंदीत अनुवाद तर इंग्रजीत Translation म्हणतात. भाषांतर या शब्दाचा अर्थ 'दुसरी भाषा' असा आहे; तर अनुवाद शब्दाचा अर्थ एखाद्याच्या मागून पूर्वसिद्ध मजकूराचे स्पष्टीकरण, विवरण अथवा विस्तार म्हणजे अनुवाद होय. अनुवाद एकभाषिक असतात. तसे ते अनेक भाषिकही असू शकतात.

अनुवादाचे महत्त्व – 'अनुवाद' ही व्यापक संज्ञा असून 'भाषांतर' ही तिच्यात सामावणारी आणि तिच्या एका प्रकारचा निर्देश करणारी संज्ञा आहे. भाषांतर हाही एक अनुवादच असल्याने त्यातही सारांश, विस्तार, स्पष्टीकरण, गद्यरूपांतर, पद्यरूपांतर इत्यादी प्रकार संभवतात. ज्या भाषेत मूळचा मजकूर असतो तिला 'मूळ भाषा' किंवा स्रोत भाषा (Source Language) असे म्हणतात. तर ज्या भाषेत मजकूराचे स्पष्टीकरण करावयाचे असते तिला 'लक्ष्य भाषा' (Target Language) असे म्हणतात. याठिकाणी मजकूर, शब्दक्रम वाक्यरचना, रचनाक्रम यापेक्षा आशयाला अधिक महत्त्व असते. मूळातील अर्थ व रस जसाच्या तसा उतरवता येणे ही एक कला आहे. कित्येक वेळा मूळ भाषेतील मजकूराचे लक्ष्य भाषेत स्थलांतर केले जाते. हे स्थलांतर आरशातल्या प्रतिबिंबाप्रमाणे समांतर प्रतिनिर्मिती होते. ही प्रतिनिर्मिती करताना मूळ मजकूरातील सौंदर्यमूल्ये, वक्तृत्वमूल्ये अन्य शैलीमध्ये जशीच्या तशी लक्ष्य भाषेत आणण्याचा प्रयत्न केला जातो. मूळ भाषेतील साहित्यकृतीचा साध्या भाषेत अनुवाद करणे म्हणजे एका संस्कृतीच्या संदर्भातील अनुभवाला, अर्थागाला दुसऱ्या संस्कृतीच्या संदर्भात रुजवण्यासारखेच असते. परंतु यासाठी अनवादकाला मूळ स्रोत भाषा आणि लक्ष्य भाषाही अवगत असणे गरजेचे आहे. त्याबरोबरच त्या-त्या संस्कृतीतील बारकावे ज्ञात असणे आवश्यक आहे. तरच त्या साहित्यकृतीला आपण न्याय देऊ शकतो. कारण प्रत्येक भाषेची रुपरचना वेगळी असते. खालील आकृतीवरून अनुवादकाची ही प्रक्रिया अधिक स्पष्ट होईल.

याचाच अर्थ असा की, जर अर्थ संक्रमण करायचे असेल तर त्या भाषेचा 'आत्मा' समजणे जसे गरजेचे असते, तसे बाह्य शरीर समजून घेणेही महत्त्वाचे असते. कारण प्रत्येक भाषेमध्ये स्वन, शब्द, रूप, वाक्य, अर्थ ही रूपरचना वेगळी असते. उदा. मराठीमधील 'कोल्हापूरची आंबाबाई तू मला पाव'. या वाक्याचे इंग्रजी भाषांतर जर "Foxpur Mango Lady you me bread." असे जर केले तर ते निरर्थक होईल. असे भाषांतर महाराष्ट्रीयन संस्कृतीचे निदर्शक ठरू शकणार नाही. त्यामुळे स्वैर भाषांतर करून चालत नाही. अनुवादकाने ती संस्कृती समजून घेणे गरजेचे असते. जसे एका अत्तराच्या कूपीतील अत्तर दुसऱ्या कूपीत ओतताना त्याचा सुगंध कमी होणार नाही याची दक्षता घ्यावी लागते. तशीच दक्षता अनुवादकालाही घ्यावी लागते. 'एका भाषेतील व्यक्त केलेल्या भावना-विचारांना दुसऱ्या भाषेत अर्थ न बदलता सहज रूपात व्यक्त करण्याचा प्रयत्न म्हणजे अनुवाद.' यात शब्दाला फार महत्त्व असते. शब्दाचा नेमका अर्थ भाषांतर करताना आला पाहिजे. व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने जेव्हा प्रत्येक शब्दाच्या अर्थाला महत्त्व असते तेव्हा या प्रकाराला फार महत्त्व असते. ज्ञानाच्या विविध शाखा आहेत, त्या शाखांचे भाषांतर करताना शब्दाच्या अर्थाला फार महत्त्व दिलेले असते. विचाराला जेव्हा भावनेपेक्षा महत्त्व असते. तेव्हा अर्थाचा नेमकेपणा महत्त्वाचा असतो. अर्थात मूळ आशयाचा गाभा तसाच कायम ठेवण्याचे महत्त्वाचे काम अनुवादकाला करावे लागते. एखाद्या साहित्यिक रूपाचे दुसऱ्या भाषेत जाताना दुसरे किंवा अन्य रूप होणे. रूपांतरात आशयाला फार महत्त्व असते. मूळ आशय कायम ठेवून भाषांतरित रूपाला पोषक अशी आविष्कार पध्दती स्वीकारलेली असते. रूपांतरात शब्दशः भाषांतर नसते. तर याउलट अनुवादात शब्दाला फार महत्त्व असते. याचाच अर्थ असा की, अनुवाद ही व्यापक संकल्पना असून तिच्यात सामावणारे भाषांतर आणि रूपांतर हे प्रकार आहेत.

‘अनुवाद’ करताना येणाऱ्या अडचणी:-

अनुवाद करताना अनेकदा अनुवादकाला काही अडचणी येऊ शकतात. बऱ्याचदा अनुवादकाला त्या-त्या संस्कृतीमधील बारकावे कळत नाहीत. काही प्रादेशिक संदर्भ, म्हणी, वाक्प्रचार त्या-त्या भाषेचा सांस्कृतिक ठेवा असतो. ते इतर भाषेत अनुवादित करणे अवघड जाते. मग अशावेळेस रसहानी किंवा अर्थहानी होण्याची शक्यता असते. प्रसिध्द अनुवादक डॉ. उमा कुलकर्णी यांनी त्यांना अनुवाद करत असताना आलेल्या अडचणी 'कन्नड-मराठी अनुवाद' - एक अनुभव या लेखात सांगितल्या आहेत. ज्ञानपीठ पुरस्कार विजेते डॉ. के. शिवराम यांची 'तनमनाच्या भोवऱ्यात' ही कादंबरी अनुवादित केली. पण अनुवाद करताना त्यांना अनेक अडचणी आल्या. तेव्हा लेखकाच्या मदतीने त्यांनी त्या अडचणींवर मात करण्याचा प्रयत्न केला.

अनेकदा अनुवादकाला मूळ लेखकाचे दडपण असते. त्या लेखकाचे विचार-भावना लक्ष्य-भाषेत आणता येईल का? चुकीचा आशय जाणार नाही ना? अशाप्रकारचे दडपण असते.

अनुवाद करताना घ्यावयाची काळजी :-

अनुवाद किंवा भाषांतर हे एक उत्तम कौशल्य जीवनामध्ये अर्थार्जनास मदत करणारे असे आहे. त्यामुळे अनुवाद करित असताना अनुवादकाने काही तत्त्वे मनाशी ठरवून अनुवाद केला पाहिजे. आपला अनुवाद जास्तीत जास्त उत्कृष्ट तर होईलच पण मूळ अर्थाला धक्का पोहचणार नाही. यासाठी खालील काही उपाय योजले पाहिजेत किंवा उत्कृष्ट अनुवादासाठी काळजी घेतली पाहिजे.

1. मुख्यतः अनुवादकाने मूळ भाषेचे लक्ष्य भाषेत भाषांतर करताना मूळ कलाकृतीची रसहानी किंवा अर्थहानी होणार नाही ही काळजी घेतली पाहिजे.
2. अनुवाद करताना अनुवादकाने मूळ लेखकाचे दडपण न ठेवता त्याच्याबरोबर सुसंवाद साधून येणाऱ्या अडचणी दूर कराव्यात.
3. मूळ ग्रंथातील कल्पनांचा सम्यक आविष्कार स्वभाषेत भाषांतरित कलाकृतीत उतरणे आवश्यक आहे.
4. मूळ ग्रंथातील भाषेची शैली व वळण त्यांच्या वैशिष्ट्यांसह अनुवादित कलाकृतीत उतरली पाहिजे.
5. मूळ ग्रंथातील सौंदर्याची परिणामकारकता भाषांतरित कलाकृतीत तेवढ्याच प्रकर्षाने प्रत्ययास यायला हवी.

6. भाषाशैलीपेक्षा अर्थ चुकीचा जाणार नाही याची काळजी घ्यावी.
7. मूळ लेखकाविषयी, त्याच्या भाषेविषयी आणि कलाकृतीविषयी आदर आणि आस्था असावी.
8. मूळ कलाकृतीचा जो परिणाम प्रारंभीच्या वाचकांवर असेल तोच परिणाम भाषांतरित कलाकृतीद्वारे वाचकांवर होईल याची काळजी घ्यावी.
9. परकीय ग्रंथात जे अपरिचित आहे ते आपल्या परिचित शब्दात अशा कौशल्याने मांडावे की, प्रारंभी वाटणारी अपरिचित संकल्पना ही आपल्या नेहमीच्या परिचयाची वाटावी.
10. मूळ ग्रंथातील सौंदर्याची परिणामकारकता भाषांतरित कलाकृतीत तेवढ्याच प्रकर्षाने जाणवली पाहिजे.
11. अनुवाद करताना येणाऱ्या अडचणींवर मात करण्यासाठी अनुवादकाने वेगवेगळे संदर्भग्रंथ, शब्दकोश, संस्कृतीकोश यांचा वापर करावा.
12. अनुवाद अधिक सरस होण्यासाठी ज्या प्रदेशातील कलाकृती आहे त्या प्रदेशाला भेट दिली तर अधिक बारकावे कळतील. तसेच, कलाकृतीला न्याय मिळू शकेल आणि त्या निर्मितीमधून अनुवादकाला आनंदही मिळेल.

संदर्भ ग्रंथ

1. भाषांतर मीमांसा – संपादन – डॉ. कल्याण काळे, डॉ. अंजली सोमण
2. भाषांतर चिकित्सा – डॉ. मधुकर मोकाशी

जया जितेंद्र कदम

मराठी विभाग प्रमुख, मु. सा. काकडे महाविद्यालय, सोमेश्वरनगर, बारामती, पुणे.

Publish Research Article International Level Multidisciplinary Research Journal For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished Research Paper, Summary of Research Project, Theses, Books and Book Review for publication, you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed, India

- * International Scientific Journal Consortium
- * OPEN J-GATE

Associated and Indexed, USA

- EBSCO
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Database
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database
- Directory Of Research Journal Indexing

Golden Research Thoughts
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005, Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.aygrt.isrj.net